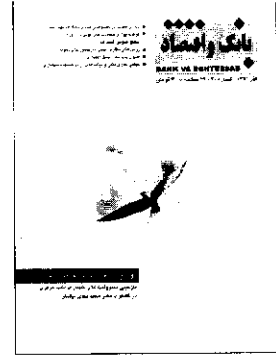

ترکیب شورای سیاستگذاری پولی و اختیارات

آن در بانک‌های مرکزی برخی از کشورها

اشاره

امروزه، اهمیت و نقش روزافزون بانک مرکزی در اقتصاد داخلی و خارجی کشورها مشخص‌تر شده و مشاهده می‌شود که همراه با تحول و تکامل اقتصادی و مخصوصاً با افزایش فزاینده نقش پول و ارزش برابری آن با پول‌های خارجی، بانک‌های مرکزی نیز تکامل قابل توجهی پیدا کرده‌اند و دارای یک نقش تعیین‌کننده در اقتصاد می‌باشند. چنین بانک مرکزی‌ای زمانی در اجرای اهداف و وظایف خویش موفق می‌شود که از استقلال کافی برخوردار باشد و از هر گونه نفوذ و دخالت برکنار بماند.

استقلال واقعی بانک‌های مرکزی، بدون ایجاد سایر اصلاحات مورد نیاز در بخش عمومی کشورها، عملاً امکان‌پذیر نیست. از سوی دیگر، ایجاد تغییر در ترکیب شورای پول و اعتبار نیز می‌تواند گام مهمی در این زمینه بشمار رود.

در گزارش حاضر، ترکیب شورای سیاستگذاری پولی و اختیارات آنها در بانک‌های مرکزی برخی از کشورها را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

اهمیت استقلال بانک‌های مرکزی در جهان امروز

امروزه مبحث «رابطه تورم با سیاست پولی» کماکان ارزش خود را حفظ کرده است و به همین دلیل، بیشتر کشورها در آخرین قانون پولی و بانکی خویش نسبت به افزایش استقلال بانک مرکزی اقدام نموده‌اند و در این راستا، بسیاری از کشورها ظرف چند سال گذشته، توانسته‌اند تورم را در بسیاری از موارد به نازل‌ترین سطح چندین دهه اخیر کاهش دهند.

براساس گزارش صندوق بین‌المللی پول، دستیابی به چنین موفقیتی حاصل اتخاذ سیاست پولی مناسب برای تحقق نخستین وظیفه آن، یعنی حفظ ثبات قیمت‌ها بوده است. آنها این نکته را نیز گوشزد کرده‌اند که علیرغم افزایش اهمیت بازارهای اوراق بهادار در بعضی از کشورها، یا پدید آمدن ابزارهای جدید مالی و باز بودن روزافزون اقتصادها در برابر جریان ورود سرمایه، سیاست پولی کماکان نقش خود را به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در سیاست اقتصاد کلان حفظ کرده است. با این حال، از آنجا که تغییرات ساختاری، فاصله مدتی را که سیاست پولی با آن عمل می‌کند، طولانی‌تر کرده، لذا اقدام پیشگیرانه علیه تورم آتی (چشم‌انداز تورم) اهمیت بیشتری پیدا کرده، در ضمن، انسجام و اعتبار

سیاست‌ها در دو عرصه اقتصاد کلان و ساختاری نیز ضرورت فزاینده‌ای یافته است. امروزه بازارهای کار انعطاف‌پذیر، بازارهای رقابتی تولیدات، و باز بودن دروازه‌ها به روی تجارت و جریان ورود سرمایه. از جمله عواملی هستند که به کامل شدن سیاست‌های پولی ضدتورمی کمک می‌کنند.

موضوع مهم دیگر که در بحث‌های اقتصادی صندوق بین‌المللی پول مطرح شده، مسأله جهانی شدن و خصوصاً تبعات سیاستی ادغام سریع اقتصادهای ملی در سراسر جهان از راه تجارت، جریان‌های مالی، انتشار تکنولوژی، شبکه‌های اطلاعاتی و جریان‌های متقاطع فرهنگی است. مدیران صندوق بین‌المللی پول با این نظر موافق بودند که جهانی شدن، سهم عظیمی در بهروزی جهانی (Global Prosperity) دارد. ممالکی که سیاست‌های خود را با قبول اصلاحات، آزادسازی بازارها و پیگیری سیاست‌های عقلایی اقتصاد کلان در راستای جهانی شدن قرار داده‌اند، عموماً نتایج خوبی گرفته‌اند. مدیران صندوق مزبور همچنین، تأکید کرده‌اند که چالش پیش روی دولت‌ها این نیست که چگونه در برابر نیروهای جهانی شدن مقاومت کنند، بلکه بر عکس، این است که چگونه اقتصادهایشان را قادر سازند تا از این نیروها استفاده کنند.

اگرچه جهانی شدن ممکن است در کوتاه‌مدت اثرات زیان‌بخشی بر فرصت‌های اشتغال و دستمزدها در بخش‌هایی از جامعه گذاشته باشد، ولی مسلماً عامل اصلی این قبیل تحولات نبوده است. از سوی دیگر، واضح است که جهانی شدن، عرصه را بر ممالکی که می‌خواهند به دنبال سیاست‌های فاقد سازگاری با ثبات میان مدت مالی برونند، تنگ کرده است. به عبارت دیگر، هر چند جهانی شدن، هزینه انحرافات و عدم تعادل‌های اقتصادی را بالا برده، ولی در مقابل، پاداش سیاست‌های سالم و عقلایی را آشکارا افزایش داده است. در واقع، با سیاست‌های سازگار با بازارهای رقابتی جهانی، همه کشورها قادر خواهند بود که امتیازات نسبی خود را گسترش دهند و از مزایایی که هر کشور در مقایسه با کشورهای دیگر دارد، بیشتر برخوردار شوند. امروزه کشورهایی که سیاست خود را با نیروهای جهانی شدن همسو نکرده‌اند، شاهد کاهش سهم خود در تجارت جهانی و کاهش ورود سرمایه‌های خصوصی می‌شوند. ضمناً باید توجه داشت که کشورهای مقاومت‌کننده در برابر جهانی شدن، با این خطر روبرویند که به طور فزاینده به کنار (حاشیه) رانده شوند^(۱).

○ **بسیارتر کشورها در آخرین قانون پولی و بانکی خویش، نسبت به افزایش استقلال بانک مرکزی اقدام نموده‌اند و در این راستا، بسیاری از کشورها ظرف چند سال گذشته، توانسته‌اند تورم را در بسیاری از موارد به نازل‌ترین سطح چندین دهه اخیر کاهش دهند.**

تجدیدنظر اساسی بعمل آید. دولت جدید در سال ۱۹۸۴ (در اواسط بحران مالی) انتخاب شد و در مدت یک ماه پس از آن، مسأله کاهش ارزش پول نیوزیلند در دستور کار بانک مرکزی قرار گرفت. دولت جدید اقدامات جدید را شروع کرد: نرخ ارز به سرعت در حدود ۲۰ درصد کاهش یافت، کنترل‌های نرخ بهره حذف شد، کسری بودجه با فروش اوراق بهادار در بازار سرمایه داخلی تأمین مالی شد، کنترل‌های ارزی در پایان سال ۱۹۸۴ حذف و نرخ ارز در مارس ۱۹۸۵ شناور اعلام شد و در مدت کوتاهی تمام سیستم مالی تجدید سازمان شد. سپس وزیر جدید دارایی در سال ۱۹۸۵ پیشنهاد داد که بانک مرکزی باید به دنبال پیدا کردن راه‌هایی برای دستیابی به استقلال قانونی اجرای سیاست پولی باشد. اصلاح بانک مرکزی هم جزئی از اصلاحات عمومی بود که در بخش عمومی نیوزیلند اجرا شد، لذا تحقیقات برای ایجاد یک بانک مرکزی جدید آغاز شد. در ادامه این تصمیمات، انواع مدل‌های موجود در زمینه

با توجه به موارد ذکر شده، اهمیت و نقش روزافزون بانک مرکزی در اقتصاد داخلی و خارجی کشورها مشخص تر شده و مشاهده می‌شود که همراه با تحول و تکامل اقتصادی و مخصوصاً با افزایش فراینده نقش پول و ارزش برابری آن با پول‌های خارجی، وظایف بانک‌های مرکزی نیز تکامل قابل توجهی پیدا کرده و دارای یک نقش تعیین کننده در اقتصاد می‌باشند. چنین بانک‌های مرکزی‌ای زمانی در اجرای اهداف و وظایف خویش موفق می‌شوند که از استقلال کافی برخوردار باشند و از هرگونه نفوذ و دخالت برکنار بمانند.

تجربه برخی از کشورها در زمینه استقلال بانک مرکزی (۲)

● نیوزیلند: با شروع قانون جدید بانکداری (مورخ اول فوریه ۱۹۹۰^(۳))، دولتی که ایجاد کننده این قانون بود، با رأی مردم برکنار شد، لیکن این برکناری به خاطر قانون فوق (که از نظر سیاسی هزینه‌دار بود) نبود. هدف اصلی این قانون مبارزه مستمر و مداوم با تورم بود البته تغییر دولت اثر شدیدی بر روی قانون جدید نگذاشت، زیرا هر دو حزب سیاسی وقت از قانون فوق حمایت می‌کردند.

قانون قدیم پولی و بانکی نیوزیلند (مورخ ۱۹۶۴^(۴)) بانک مرکزی را موظف می‌کرد تا در زمینه اتخاذ سیاست‌های پولی پیشنهادی لازم را به دولت ارایه نماید. دولت هم پس از اخذ تصمیم، نتیجه را برای اجرا به بانک مرکزی ارسال می‌کرد. سیاست پولی مورد نظر می‌بایست این اهداف را دنبال می‌کرد. توسعه رفاه اجتماعی، گسترش تجارت، تولید و اشتغال کامل و تثبیت سطح عمومی قیمت‌ها. بدیهی است که بعضی وقت‌ها، اهمیت این اهداف براساس سیاست‌های وقت و فشارهای رایج سیاسی تغییر می‌کرد. از اینرو، بانک مرکزی با مشکلات عمده‌ای در ارایه پیشنهادی سازگار به دولت در زمینه رعایت مفاد قانون مورد نظر روبرو بود. در این قانون، نه تنها تضادهای عمده‌ای در اهداف وجود داشت، بلکه قدرت نهایی تصمیم‌گیری در دست وزیر دارایی بود. مجموعه این شرایط سبب شد که در اوایل دهه ۱۹۸۰ اقتصاد نیوزیلند با بحران مواجه شود.

در آن زمان، پیشنهادی ارایه شده از سوی بانک مرکزی و خزانه‌داری در زمینه سیاست پولی، به وسیله دولت برگردانده و رد می‌شد. سپس کسری مالی قابل توجهی پدیدار شد که به وسیله مجموعه اعتبارات بانک مرکزی، خرید اجباری اوراق دولتی توسط مؤسسات مالی و وام‌گیری از خارج جبران شد. بعد از یک دوره طولانی تورم بالا، انجماد در قیمت‌ها و دستمزدها به دلیل مبارزه با تورم به اقتصاد تحمیل شد. کنترل کلیه نرخ‌های بهره و فعالیت‌های وام‌دهی مؤسسات هم بسیار گسترده شد. در واقع، هیچ نوع سیاست پولی کارایی وجود نداشت (اجرا نمی‌شد)، نرخ‌های ارز ثابت نیز افزایش یافتند، بدهی‌های خارجی در حال رشد بودند و بالاخره در کنترل سیستم مالی سردرگمی وجود داشت.

در سال ۱۹۸۲ تصمیم گرفته شد تا در زمینه نظام مالی کشور

نیوزیلند:

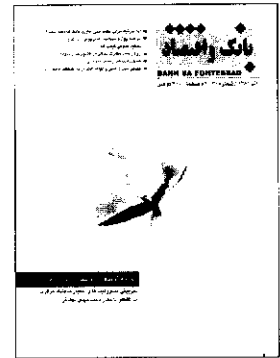
بر اساس قانون جدید، هدف اصلی سیاست پولی، تثبیت سطح عمومی قیمت‌ها است که با توجه به کناریسی و سلامت سیستم مالی صورت می‌پذیرد. در قانون جدید، اگرچه استقلال بانک مرکزی بیشتر شده، لیکن مسوولیت آن هم در قبال پاسخگویی به جامعه و دولت به همان نسبت افزایش یافته است.

به موجب این قانون، در زمینه اهداف سیاستگذاری میان وزیر دارایی و رییس کل بانک مرکزی توافق صورت گرفته و به تصویب می‌رسند.

پس از افزایش استقلال بانک مرکزی و اتخاذ سیاست پولی عقلایی، نرخ تورم در ماه سپتامبر سال ۱۹۹۰ به ۵ درصد رسید. این نرخ در سال‌های قبیل میان ۱۰ تا ۲۰ درصد در نوسان بود. دستیابی به هدف صفر تا ۲ درصد برای نرخ تورم (که قبلاً برای پایان سال ۱۹۹۲ پیش‌بینی شده بود) امکان‌پذیر نبود، ولی مشکل به نظر می‌رسید. سپس نرخ تورم در پایان سال ۱۹۹۲ به میزان ۱/۰ درصد رسید و در سال‌های ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ نیز روند مطلوب خود را کماکان حفظ کرد و در پایان سال ۱۹۹۷ معادل ۱/۷ درصد شد.

بانک‌های مرکزی جهان به وسیله رزرو بانک نیوزیلند به بوته امتحان گذاشته شد. تأکید ملی هم روی کشورهایی بود که بانک مرکزی آنها از استقلال بالایی برخوردار بودند، یعنی آلمان، آمریکا،

○ بانک مرکزی ژاپن تلاش می‌کند تا محتوای تصمیم‌گیری‌هایش در زمینه کنترل‌های پول و اعتبار برای مردم شفاف باشد و به اطلاع آنها برسد.

بانک مرکزی اتریش مجاز است که با کلیه سازمان‌های بین‌المللی در زمینه‌های پولی و اعتباری همکاری داشته باشد تا بدین ترتیب، همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه گسترش یابد. به موجب ماده ۴ قانون پولی و بانکی اتریش؛ «در تعیین خطوط کلی سیاست‌های پولی و اعتباری که می‌بایست توسط بانک مرکزی اتریش دنبال شود، سیاست‌های اقتصادی دولت فدرال باید در مدنظر قرار گیرد.»

ماده ۴ در ارتباط با ماده ۲۱ که انجام سیاست‌های پولی و اعتباری را در اختیار هیأت مدیره بانک مرکزی می‌گذارد، توأمًا، استقلال بانک مرکزی اتریش را حفظ می‌کند. مقام رییس کل بانک مرکزی اتریش بسیار مستقل است و وی نه در برابر پارلمان یا دولت، بلکه در برابر افکار عمومی جامعه باید پاسخگو باشد.

هیأت مدیره بانک مرکزی اتریش شامل رییس کل، دو نفر معاونان وی و یازده نفر عضو دیگر هستند که در این میان، شش نفر از سوی مجمع عمومی بانک مرکزی انتخاب می‌شوند و پنج نفر

سویس و کانادا و در این میان، مدل انتخاب شده شباهت بسیاری به مورد کشور کانادا داشت.

سپس گروهی منتخب از کارکنان بانک مرکزی نیوزیلند کار مورد نظر را همراه با مباحث فنی و مشورت با خزانه‌داری انجام دادند و این کار قبل از اینکه قانون پولی و بانکی کشور به تصویب برسد، به پایان رسید و از ابتدای فوریه ۱۹۹۰ به مورد اجرا گذاشته شد.

● **کشورهای آفریقایی:** در ابتدا یادآوری می‌کنیم که دو گروه از کشورهای آفریقایی در مرکز و غرب آفریقا دو اتحادیه پولی تشکیل داده‌اند و از یک پول واحد (فرازاک) استفاده می‌کنند.

گروه اول عبارتند از: بنین، بوركینافاسو، ساحل عاج، مالی، نیجر، سنگال و توگو که بانک مرکزی دولت‌های آفریقای غربی^(۵) را تشکیل داده‌اند و از واحد پول فرانک CFA^(۶) استفاده می‌کنند.

گروه دوم عبارتند از: کامرون، چاد، کنگو، گینه و گابن که بانک مرکزی دولت‌های آفریقای مرکزی^(۷) را تشکیل داده‌اند و از واحد پول فرانک CFA^(۸) استفاده می‌کنند. این دو گروه از کشورها به اختصار WAMU^(۹) و CAMA^(۱۰) خوانده می‌شوند.

دو بانک مرکزی فوق‌الذکر در سال ۱۹۶۲ تأسیس شدند و اداره مرکزی آنها هم برای کشورهای آفریقای غربی از باریس به داکار و برای کشورهای آفریقای مرکزی به باتونده (Yaounde) منتقل شد. سپس قابلیت تبدیل واحد پول آنها (یعنی فرانک CFA) در خارج از منطقه، از سوی کشور فرانسه تضمین شد.

انگیزه اصلی از ایجاد دو اتحادیه پولی مذکور، دستیابی به تثبیت مالی و قدرت منطقه‌ای بود. دو بانک مرکزی نیز سیاست‌های پولی مناسبی را، خصوصاً در زمینه ایجاد محدودیت اعطای وام به دولت‌های عضو در پیش گرفتند و در این زمینه به استقلال مناسبی دست یافتند، لیکن در مقابل، مقامات ملی (یعنی دولت‌ها) که خودشان مراحل تصمیم‌گیری و اتخاذ سیاست‌ها را در این دو بانک مرکزی دنبال می‌کردند، به جای اینکه در سیستم مالی خویش نظم لازم را ایجاد کنند، به دلیل فقدان بازارهای سرمایه پیشرفته در داخل، به سوی وام‌گیری از شرکت‌های چندملیتی یا بازارهای سرمایه بین‌المللی روی آوردند. لذا دو بانک مرکزی علی‌رغم اتخاذ سیاست‌های پولی مناسب، قادر به مقابله با عدم تعادل‌های تراز پرداخت‌ها در دهه‌های گذشته نبودند. این امر، از یکسو، نشانگر تأثیر عوامل خارجی و از سوی دیگر، نشانه عدم توانایی دولت‌های عضو در تغییر حالت دادن سریع اقتصادهایشان بود.

● **اتریش:** به موجب قانون پولی و بانکی اتریش (مورخ ۱۹۸۴)، بانک مرکزی اتریش یک شرکت سهامی محسوب می‌شود که وظیفه‌اش تنظیم حجم پول و تسویه پرداخت‌ها با کشورهای خارجی است. حفظ ارزش پول کشور نیز از جمله اهداف آن به شمار می‌آید. برخی از مفاد عمومی قانون پولی و بانکی کشور اتریش بر این امر تأکید می‌ورزند که بانک مرکزی اعطای وام به بخش‌های مختلف کشور را باید با توجه به نیازهای واقعی اقتصاد انجام دهد.

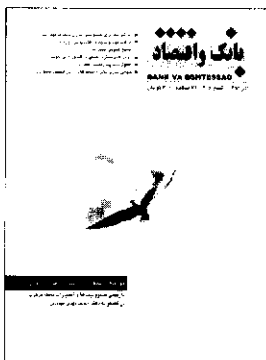
اتریش:
چنانچه هیأت مدیره بانک مرکزی (خود هیأت یا هر یک از اعضای آن) احساس کنند که از سوی دولت در کار آنها مانع ایجاد شده یا دخالت صورت می‌گیرد، می‌توانند از یک هیأت مصالحه درخواست بررسی کنند. این هیأت طرف سه روز می‌بایست نتایج تصمیم‌گیری خود را ارایه نماید. هیأت مذکور، به موجب ماده ۴۰ قانون، شامل رییس دیوان عالی کشور، دو نفر منصوب شده از سوی دولت فدرال و دو نفر منصوب شده از سوی سوی بانک مرکزی می‌باشد.

دیگر هم از سوی دولت فدرال منصوب می‌شوند. در ترکیب فوق‌الذکر بیشتر از چهار بانکدار فدرال نمی‌توانند وجود داشته باشند. رییس کل بانک مرکزی از سوی رییس جمهور منصوب می‌شود و برای همه افراد مذکور مدت پنج سال خدمت در نظر گرفته می‌شود. ماده دیگری از قانون پولی و بانکی که استقلال بانک مرکزی را مورد تأیید قرار داده، ماده ۴۲ است که صریحاً اعلام می‌دارد: «هیچ معامله‌ای نباید در برگیرنده اعطای وام و اعتبار از سوی بانک مرکزی به دولت باشد.»

بررسی قوانین جدید پولی و بانکی برخی از کشورها در زمینه ترکیب شورای سیاستگذار پولی

● **ژاپن:** براساس قانون قدیمی پولی و بانکی ژاپن (مورخ ۱۹۴۲)، رابطه بانک مرکزی و دولت براساس قانون مزبور به گونه‌ای بود که وزیر دارایی قادر بود در صورت لزوم، به آن بانک

○ **مستادل ۵۱ درصد**
سهام بانک مرکزی ترکیه متعلق به دولت (خزانه) و بقیه سهام آن متعلق به بانک‌های ملی، غیرملی، مؤسسات تجاری، اشخاص حقیقی و حقوقی می‌باشد.

شرکت‌ها باشند. البته فعالیت آنها در زمینه‌های اجتماعی و تربیتی مجاز بوده و در کنار این فعالیت‌ها، می‌توانند با شرکت‌های تعاونی غیرانتفاعی نیز همکاری داشته باشند. افراد مذکور می‌بایست دارای

رهنمودهای لازم را ابلاغ کند، اگرچه به لحاظ قانونی وزیر دارایی رسماً حق صدور دستور به بانک را داشته است، ولی در عمل از این حق هرگز استفاده‌ای نکرده است، چراکه بانک مرکزی ژاپن و دولت به طور مستمر در تماس غیررسمی بوده و از اهداف یکدیگر مطلع می‌باشند. در رابطه با هدف اصلی بانک که ثبات قیمت‌هاست، نفوذ بانک در عمل بیش از حدی بود که در قانون تعیین شده بود. برای مثال، بانک ژاپن، در شرایطی که وزیر دارایی با سیاست‌های آزادسازی مخالفت می‌کرد، نقش مهمی را در آزادسازی بازار مالی آن کشور به عهده داشت و لذا استقلال بانک مرکزی به مراتب افزایش یافت.

ترکیب شورای سیاستگذاری کشور ژاپن در زمینه پولی و بانکی هم به این شرح بوده است: رییس کل، دو نماینده از طرف وزیر دارایی و آژانس برنامه‌ریزی اقتصادی (بدون حق رأی) و چهار عضو دیگر که نماینده بانک‌ها، بخش‌های بازرگانی، صنعت و کشاورزی هستند.

قانون پولی و بانکی ژاپن در سال ۱۹۹۷ مورد تجدیدنظر قرار گرفته و به موجب آن، استقلال بانک مرکزی افزایش یافته است.

به موجب ماده ۱۹ این قانون، وزیر دارایی و وزیر آژانس برنامه‌ریزی اقتصادی یا نمایندگان آنها در صورت نیاز می‌توانند در جلسات شورای سیاستگذاری بانک مرکزی ژاپن حضور بهم رسانند و در زمینه‌های کنترل پولی بحث و تبادل نظر داشته باشند.

به موجب بند ۲ این ماده، وزیر یا نمایندگان یاد شده می‌توانند ضمن ارائه پیشنهاد در زمینه کنترل پولی، درخواست نمایند تا رأی‌گیری اعضای شورا در یک زمینه خاص به جلسه بعد موکول شود (به تعویق افتد). شورای مزبور به موجب بند ۳ ماده ۱۹، در رد یا قبول این درخواست صاحب اختیار است و می‌تواند مشابه سایر موارد تصمیم‌گیری نماید.

در کشور ژاپن بانک مرکزی تلاش می‌کند تا محتوای تصمیم‌گیری‌هایش در زمینه کنترل‌های پول و اعتبار برای مردم شفاف بوده و به اطلاع آنها برسد (ماده ۳).

● **نوکیه:** بانک مرکزی ترکیه همانند یک شرکت سهامی تأسیس شده است، که وظیفه انتشار اسکناس در ترکیه را نیز بر عهده دارد. برخی از مواد قانون پولی و بانکی ترکیه در زمان‌های مختلف اصلاح شده و برخی نیز همچون گذشته به قوت خود باقی است. معادل ۵۱ درصد سهام بانک مرکزی ترکیه متعلق به دولت (خزانه) و بقیه سهام آن متعلق به بانک‌های ملی، غیرملی، مؤسسات تجاری، اشخاص حقیقی و حقوقی می‌باشد. در نتیجه، اعضای هیأت مدیره (شورای سیاستگذاران) بانک مرکزی از سوی مجمع عمومی سهامداران انتخاب می‌شوند. سهامداران مذکور هم گزارش کار سالانه شورای سیاستگذار (هیأت مدیره) را کنترل نموده و ترازنامه سالانه بانک مرکزی را نیز کنترل و نهایتاً تصویب می‌کنند.

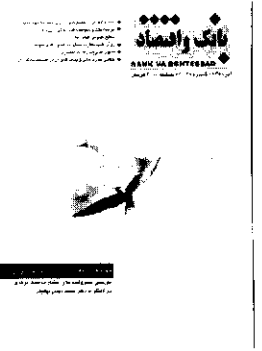
به موجب ماده ۱۹ این قانون، هیأت مدیره متشکل از رییس کل و شش نفر عضو دیگر است. این افراد مجاز به انجام فعالیت‌های بازرگانی نبوده و ضمناً نمی‌توانند جزو سهامداران بانک‌ها یا

ژاپن:

ماده ۴ قانون جدید کشور ژاپن در مورد ارتباط میان بانک مرکزی و دولت چنین بیان می‌نماید: از آنجا که کنترل پولی بخشی از سیاست کلی اقتصادی محسوب می‌شود، بانک مرکزی ژاپن همواره می‌بایست با دولت همکاری و تماس نزدیکی داشته باشد. این امر سبب می‌شود که میان کنترل پولی و سیاست‌های عمده اقتصادی دولت، هماهنگی کامل برقرار شود. به موجب ماده ۱۶ قانون پولی و بانکی جدید کشور ژاپن (مصوب ۱۱ ژوئن ۱۹۹۷)، شورای سیاستگذاری بانک مرکزی ژاپن از سه نفر تشکیل شده که عبارتند از: رییس کل بانک مرکزی، دو نفر از مساعیان وی و شش نفر عضو مشاوره‌ای. شورای مورد بحث ریسی را از میان خود انتخاب می‌کند که وظیفه کنترل و نظارت شورا را به عهده دارد. شورای سیاستگذاری می‌بایست از میان خود یک نفر دیگر را نیز به عنوان جانشین رییس انتخاب کند تا در غیاب وی به انجام وظایف محوله بپردازد. به موجب ماده ۱۷ این قانون، زمان برگزاری جلسات از سوی رییس شورا اعلام می‌شود. این شورا یا براساس درخواست کابینه دولت تشکیل می‌شود یا در مواقعی که رییس شورا تشکیل جلسه را ضروری تشخیص دهد و یا حتی زمانی که شورا به پیشنهاد اعضای اصلی از رییس شورا درخواست تشکیل جلسه را نمایند، جلسات شورای سیاستگذاری بانک مرکزی ژاپن تشکیل می‌شود. برپایی جلسات شورا و رأی‌گیری با حضور رییس کل و ۲ یا بیشتر اعضای اصلی امکان‌پذیر می‌باشد.

تحصیلات عالی بوده و در زمینه‌های بانکی و اقتصادی نیز دارای تخصص باشند. رییس کل بانک مرکزی ترکیه ریاست این شورا را به عهده دارد. به موجب ماده ۲۱ قانون مورد بحث، اعضای شورا حق شرکت در مباحث یارای‌گیری در زمینه اعطای اعتبار به خود یا افراد وابسته به خود را ندارند. جلسات شورا حداقل ماهی یکبار با فراخوان

○ اگر نظام بازار قوی باشد و نقش بزرگتری را ایفا نماید، در این صورت، از اتکالی دولت به منابع بانک مرکزی کاسته می‌شود و بانک مرکزی هم در اتخاذ اجزای سیاست‌های پولی مناسب، آزادی عمل بیشتری خواهد داشت.

آرژانتین:

به موجب ماده ۶ قانون، هیأت مدیره بانک مرکزی آرژانتین شامل ده نفر می باشد که عبارتند از: رئیس کل، قائم مقام وی و هشت نفر از مدیران. اینها می بایست در رشته های پولی، بانکی و مسایل حقوقی مربوط به سیستم مالی متخصص باشند. افراد فوق توسط رئیس جمهور و با موافقت مجلس سنا آرژانتین، برای مدت شش سال انتخاب می شوند و پس از اتمام دوره، مجدداً می توانند منصوب شوند.

به موجب ماده ۹ قانون پولی و بانکی آرژانتین، چنانچه یکی از اعضای هیأت مدیره، در اجرای وظایف خویش قصور ورزد، کنگره ملی یا از سال ابلاغیه ای عذر وی را خواهد خواست. کمیته ای که در کنگره ملی مسئول بررسی این امر می باشد، تحت نظر رئیس مجلس سنا بوده و اعضای کمیته عبارتند از: رؤسای کمیته های بودجه و خزانه و رئیس کمیته اقتصاد مجلس سنا و همچنین، رؤسای کمیته های مالی، بودجه و خزانه مجلس نمایندگان.

رئیس کل برپا می شود. معاونان رئیس کل می توانند بدون حق رأی در جلسات شرکت کنند.

● برزیل: بانک مرکزی برزیل توسط یک هیأت مدیره اداره می شود. این هیأت شامل رئیس کل و مدیرانی است که عهده دار وظایفی در زمینه های اجرایی، نظارتی، امور بین المللی، سازماندهی و مقررات سیستم مالی، سیاست اقتصادی و سیاست پولی هستند. وظایف مربوط به سیاست پولی به عهده اداره عملیات بانکی و اداره عملیات بازار باز می باشد. هدف اصلی سیاست پولی در کشور برزیل، کنترل نقدینگی، اعتبارات و مدیریت نرخ بهره می باشد. اصلاحات صورت گرفته در زمینه اهداف فوق براساس نیازهای رشد اقتصادی و تثبیت قیمت ها تعیین می شود. در میان ابزارهای سیاست پولی، عملیات بازار باز از کاربرد وسیع تری برخوردار است. از سوی دیگر، مدیریت بازار نرخ بهره و اعمال کنترل های غیرمستقیم برای متعادل کردن این نرخ سبب می شود که فعالیت هایی که میان واحدهای مالی صورت می گیرد، از یک نرخ عقلایی تأثیر پذیرد.

از دیگر ابزارهای سیاست پولی که در کشور برزیل تأکید بسیاری بر روی آن صورت می گیرد، استفاده از نرخ سپرده قانونی است. استفاده از ابزارهای غیرمستقیم پولی فوق الذکر نمایانگر استقلال بالای بانک مرکزی برزیل است.

شایان ذکر است که چنانچه در کشوری نظام بازار قوی باشد و نقش بزرگتری را ایفا نماید (عملیات بازار باز) بانک مرکزی نقش فرعی تری پیدا کرده و می تواند از پشتیبانی بازار بهره مند شود. در این صورت، از اتکای دولت به منابع بانک مرکزی کاسته شده و بانک مرکزی در اتخاذ و اجرای سیاست های پولی مناسب، آزادی عمل بیشتری خواهد داشت.

● آرژانتین: اصلاحات انجام گرفته در قانون پولی و بانکی کشور آرژانتین روی برخی از موارد قانونی از سپتامبر ۱۹۹۲ آغاز شده و آخرین آن در آوریل ۱۹۹۵ صورت پذیرفته و به تصویب کنگره رسیده است.

به موجب ماده ۱۲ قانون پولی و بانکی آرژانتین، وزیر اقتصاد و منافع عمومی و هیأت دولت یا نمایندگان آن ها می توانند بدون داشتن حق رأی در جلسات هیأت مدیره بانک مرکزی شرکت کنند. ماده ۳ این قانون نیز تصریح دارد که بانک مرکزی بدون اجازه کنگره ملی هیچگونه تعهدی را که سبب ایجاد محدودیت یا شرایط خاص شود، نمی پذیرد.

● کره جنوبی: قانون جدید پولی و بانکی کره جنوبی از ابتدای آوریل سال ۱۹۹۸ به مرحله اجرا گذاشته شده است. به موجب ماده ۳ این قانون، استقلال بانک مرکزی در اتخاذ و اجرای سیاست های پولی و اعتباری (بدون تأثیر پذیرفتن از هر قدرتی) تضمین شده است. تأکید همراهی بانک مرکزی با مکانیزم بازار و همچنین، شفاف بودن عملکرد بانک مرکزی هم مفاد مواد ۴ و ۵ این قانون را تشکیل می دهند.

کمیته سیاستگذاری پولی کره جنوبی شامل هفت نفر عضو به شرح زیر می باشد:

- ۱- رئیس کل بانک مرکزی.
  - ۲- یک نفر به پیشنهاد وزیر اقتصاد و دارایی.
  - ۳- یک نفر به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی.
  - ۴- یک نفر به پیشنهاد رئیس کمیته نظارت مالی.
  - ۵- یک نفر به پیشنهاد رئیس اتاق صنایع و بازرگانی کره جنوبی.
  - ۶- یک نفر به پیشنهاد رئیس فدراسیون بانک های کره جنوبی.
  - ۷- یک نفر به پیشنهاد رئیس اتحادیه کارگزاران اوراق بهادار کره جنوبی.
- به موجب ماده ۱۳ قانون پولی و بانکی کشور کره جنوبی، رئیس کل بانک مرکزی، رئیس شورای سیاستگذاری پولی محسوب شده و به پیشنهاد اعضای دولت و توسط رئیس جمهوری منصوب می شود. کلیه اعضای این شورا برای مدت چهار سال منصوب می شوند و پس از اتمام دوره، امکان ابقای مجدد آنها وجود خواهد داشت.
- به موجب ماده ۲۲ این قانون، معاون و دستیاران رئیس کل بانک مرکزی می توانند در جلسات شورا شرکت نموده و اعلام نظر کنند. همچنین، شورای مذکور می تواند در صورت لزوم، از کارشناسان و متخصصان مختلف برای استماع نظریات آنان دعوت

○ به موجب قانون جدید پولی و بانکی کره جنوبی، استقلال بانک مرکزی در اتخاذ و اجرای سیاست های پولی و اعتباری (بدون تأثیر پذیرفتن از هر قدرتی) تضمین شده است.

○ ترکیبی از شفافیت و مسئولیت، ویژگی عمده یک بانک مرکزی مستقل محسوب می شود.

جمع بندی

تجربه کشورهای فوق‌الذکر نمایانگر آن است که بانک‌های مرکزی مستقل نسبت به بانک‌های مرکزی تحت کنترل دولت، مسوولیت بیشتری در قبال جامعه دارند. از سوی دیگر، شفافیت تصمیمات متخذه و مطلع کردن جامعه از نتایج آنها در بانک‌های مرکزی مستقل در حد بالایی قرار دارد. بنابراین، ترکیبی از شفافیت و مسوولیت، ویژگی عمده یک بانک مرکزی مستقل محسوب می‌شود.

ماخذ: مجموعه گزارش‌های اقتصادی / شماره ۱۹ / اداره بررسی‌های اقتصادی / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

زیر نویس‌ها

- 1) Annual Report/ IMF/ 1997/ PP. 24-25.
- 2) Central Bank Independence, The Evolving Role of Central Banks/ IMF/ 1991/ PP. 121-176.
- 3) New Zealand's New Central Banking Legislation.
- 4) The Old Legislation (Reserve Bank Act. 1964).
- 5) The Banque Centrale Des Etats De L'Afrique De L'Ouest (BCEAO).
- 6) The Franc de la Communauté Africaine (CFA).
- 7) The Banque des Etats de L'Afrique Centrale (BEAC).
- 8) The Franc de la Cooperation Financiere en Afrique Centrale.
- 9) West African Monetary Union.
- 10) Central African Monetary Area.

به عمل آورد

بند دوم ماده ۲۴ قانون پولی و بانکی کشور کره جنوبی، شورای سیاستگذاری پولی را موظف می‌کند که صورت جلسات خویش را منتشر نماید.

به غیر از شورای مذکور که در زمینه اتخاذ سیاست‌های پولی تشکیل جلسه می‌دهد، هیأت مدیره بانک مرکزی کره جنوبی نیز شامل رییس کل، معاون وی و پنج نفر از دستیاران رییس کل می‌باشد (ماده ۳۲).

رییس کل بانک مرکزی در جلسات هیأت دولت شرکت نموده و در زمینه مسایل پولی و بانکی اعلام نظر می‌نماید (ماده ۹۰).

معاون وزیر اقتصاد و دارایی نیز می‌تواند در جلسات شورای سیاستگذاری پولی شرکت نموده و به بحث و تبادل نظر بپردازد (ماده ۹۱). چنانچه تصمیمات متخذه در زمینه سیاست‌های پولی با اهداف اقتصادی دولت در تضاد باشد، وزیر دارایی می‌تواند درخواست تجدیدنظر نماید و این درخواست باید به اطلاع عموم برسد (ماده ۹۲). حال چنانچه شورای سیاستگذار پولی با رأی حداقل پنج نفر از اعضا، درخواست وزیر دارایی را نپذیرند و بر تصمیم قبلی خود با فشاری نمایند، اخذ تصمیم نهایی با رییس جمهور خواهد بود.

● سوئیس: در کشور سوئیس، بانک مرکزی از درجه استقلال بالایی برخوردار می‌باشد، و این امر نمایانگر عدم اعتماد مردم این کشور به روش‌های تصمیم‌گیری متمرکز است. رابطه دولت و بانک مرکزی عمدتاً یک رابطه تفکیک و جدایی از لحاظ قانونی و اجرایی است. قانون بانکداری سوئیس هیچگونه امتیازی را در اختیار دولت برای تحت تأثیر قرار دادن سیاست‌های پولی قرار نمی‌دهد. در تصمیم‌گیری‌های اساسی، بانک مرکزی و دولت باید به مشورت با یکدیگر بپردازند، ولی توافق دوجانبه لازم نیست. طبق قانون، استقلال بانک مرکزی از طریق محدود نمودن صلاحیت مجلس برای تصویب افزایش سرمایه بانک و محدود نمودن قدرت دولت مرکزی در انتصاب نمایندگی برای شورای بانک، اعضای هیأت مدیره، معاونان وی و مدیران شعب تضمین شده است.

استقلال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

مهناز بهرامی

مرکزی نه یکباره، بلکه می‌بایست به تدریج صورت گیرد تا نه تنها اهداف داخلی استقلال تحقق یابد، بلکه در زمینه روابط

بخشی از مقاله معرفی و ارزیابی معیارهای استقلال بانک‌های مرکزی در راستای اجرای سیاست پولی مستقل برای مهار تورم و تثبیت قیمت‌ها، با نگاهی اجمالی به مورد ایران / روند / بهار و تابستان ۱۳۸۰.

موضوع استقلال بانک مرکزی ایران، همزمان با سیاست‌های جدید پولی و ارزی کشور در سال ۱۳۶۹ مطرح شد. ترکیب فعلی شورای پول و اعتبار، وظایف و نقش آن و همچنین، تجربه سایر کشورها نمایانگر آن است که بانک مرکزی ایران در اتخاذ و اجرای سیاست‌های پولی از استقلال لازم برخوردار نبوده و تعیین خط مشی‌ها و سیاست‌های پولی کشور، عملاً تحت نفوذ دولت قرار گرفته است. دستیابی به استقلال بانک

○ دستیابی به استقلال بانک مرکزی نه یکباره، بلکه می‌بایست به تدریج صورت گیرد تا نه تنها اهداف داخلی استقلال تحقق یابد، بلکه در زمینه روابط پولی و مالی بین‌المللی نیز بحران ایجاد نشود.